

Het Bijbelse Scheppingsverhaal en de Natuurwetenschap III.

DE CHAOS BEGRENSD.

„En God zeide: Daar zij een uitspannel in het midden der wateren, en het make scheidung tussen wateren en wateren!”

Bij het lezen van dit vers zullen we moeten bedenken, dat de bijbelschrijvers een geheel andere voorstelling van de wereldruimte hadden dan wij. De aarde was in hun ideeën een platte schijf in het centrum van het heelal, drijvend op de wateren. Boven de aarde bevond zich een stolp, een halve bol, waarlangs de lichtdragers zich bewegen. Boven deze stolp zou dan opnieuw water zijn, de hemeloceaan, de plaats van herkomst van regen, sneeuw en hagel. God behoefde slechts de hemelsluizen te openen om deze hemeloceaan op de aarde te doen neervallen¹). Helemaal boven deze wereldoceaan zou dan de echte hemel, de hemel der hemelen, Gods woonplaats zijn.

Deze primitieve voorstelling van het heelal is door de wetenschap nu wel definitief verworpen. De schrijver van Genesis wist echter nog niet beter, en God past zich in Zijn openbaring daarbij aan. Wij hebben dit eenvoudig te aanvaarden, zonder ons hieraan te stoten²). Wel is hier weer eens te meer aan te tonen, dat we uit de Bijbel geen natuurwetenschappelijke gegevens mogen en kunnen halen.

„En God zeide: Daar zij een uitspannel in het midden der wateren”. Zonder dat vooraf wordt gesproken van een schepping der wateren, wordt hier verhaald van Gods bevel, dat de hemelse

en de aardse oceaan gescheiden zullen worden. Wil dit zeggen, dat het water er uit zichzelf al was, als een soort oerstof, waaruit door verdunning de lucht, door verdikking de aarde zou zijn ontstaan? Neen! Hij, die wat verder leest in de Bijbel, zal al spoedig bemerken, dat hiervan geen sprake kan zijn. Niets buiten God heeft eeuwigheidskarakter. Waarom niet gesproken wordt van de schepping van het water? Ach, waarom is dit nodig! Uit het verband van het geheel spreekt dit toch vanzelf, en het scheppingsverhaal is toch immers geen nauwkeurig wetenschappelijk verslag over het ontstaan van de wereld! Zij wil niets anders zijn, dan een preek, een getuigenis van Gods macht en goedheid, waarvan wij niet ieder woord tot op de letter toe mogen uitpluizen. Pech voor hen, die met alle geweld het scheppingsverhaal als gewone, notulaire historie willen beschouwen en hoe dan ook proberen overeenstemming te vinden met de resultaten der natuurwetenschappen! Het kan niet anders, of dit moet gaan van óf een verwrongen exegese, óf een ontoelaatbare veronachtzaming van de wetenschappen als eigenwijs en zondig mensenwerk, vol gebreken.

Het gaat in deze tekst vooral om de scheiding, die er gemaakt wordt. Er komt een duidelijke grens tussen hemel en aarde, tussen de woonplaats van God en de toekomstige verblijfplaats van de mensen.

Maar bovendien heeft deze scheiding nog een diepere betekenis. Zoals bij de behandeling van vers 9 nog nader zal worden besproken, zijn de wateren in de Bijbel als regel niet eenvoudig opeenhoppingen van H²O, maar zijn zij de verpersoonlijking van dreigende, gevaarlijke, onheilvolle machten. Naast het droge land, waarop de mens wonen kan, is er hier beneden dus ook de dreiging van het water uit rivier, zee en oceaan. „De wateren der zee” zijn wel zeer dikwijls aanduiding van een vijandige macht. Hier moeten in de eerste plaats teksten als Job 38:5 vv.; Psalm 104:6 vv. genoemd worden, omdat ook zij over de wateren spreken in verband met de schepping. Nauw verwant hieraan zijn plaatsen als Psalm 46:3v.; Psalm 93:3v.; de voorstellingswijze is daar immers: als de wateren zich verheffen, dreigt de kosmos weer tot chaos te worden¹). Boven de aardse wateren uit is er een nog veel grotere onheilsmacht: de hemelse wateren. Stel eens dat de hemeloceaan op de aarde werd losgelaten en zich met de aardse oceaan vermengde, dat zou het einde zijn van alle leven, dan zou hier weer opnieuw de chaos heersen. Het bestaan van de mens is dus een bedreigd bestaan. Maar nu komt de heilsboodschap van Genesis 1: God heeft er voor gezorgd, dat de hemeloceaan en de aardse oceaan niet samenvloeien, door tussen hen in een krachtige scheiding te maken. God hoedt er voor, dat Zijn schepping weer zou terugvallen tot een levenloze chaos. Wel is de dreiging er nog elk ogenblik — de zondvloed is daarvan een waarschuwend teken — maar daarnaast is er het weten, dat

God niet de chaos wil, maar de kosmos. De dreigende watervloeden, vertegenwoordigers van de chaotische machten, krijgen van God hun plaats toegewezen. Boven de machtige daemonische krachten staat de nog machtiger Schepper, die Zijn schepping in stand houdt, die Zijn hand zal „leggen op de zee, en zijn rechterhand op de stromen”²).

„O Here, onze Here, hoe heerlijk is Uw naam op de ganse aarde. Gij, die Uw majesteit toont aan de hemel”³) . „En God noemde het uitspannel hemel”.

Was de dag het symbool van de tijd, waarin wij mogen leven, de „hemel” is de benaming van de ruimte, waaronder wij mogen leven. De hemel is de begrenzing van de chaos⁴), zij maakt dat er levensruimte is, dat er de mogelijkheid is voor de menselijke geschiedenis. De koepel waaronder wij leven, is het werk van God en wordt door Hem in stand gehouden. God beschermt ons leven.

Ten tweede ook is het uitspannel eveneens beeld van de afstand, die er is tussen God en de mens. De aarde is de mens gegeven als woonplaats, in de hemel kan hij vanuit de aarde niet komen, de torenbouw van Babel is tot mislukking gedoemd⁵). Er is een scherpe scheiding tussen God en de mens.

Is deze scheiding definitief? Neen, gelukkig niet. Christus heeft tussen God en de mens verzoening tot stand gebracht, door Zijn Offer is er geen blijvende scheiding meer. Daarom ook zullen bij de „voleinding dezer wereld” de machten der hemelen wankelen⁶) en zal ook de hemel „voorbijgaan”⁷), alleen het Woord zal „geenszins voorbijgaan”.

Door Christus verdwijnen de dreigende machten, vervalt de scherpe scheiding tussen God en de mens. Daarom luidt het, dat in deze toekomst wij God zullen

zien van aangezicht tot aangezicht. „Hem, die op de troon gezeten is, en het Lam zij de lof en de eer . . . tot in alle eeuwigheid”¹⁰).

DE SCHEPPING VAN AARDE, PLANTEN EN BOMEN.

„En God zeide: Dat de wateren onder de hemel op één plaats samenvloeien en het droge te voorschijn kome; en het was alzo”.

In de scheppingsgeschiedenis ontmoeten we naast het licht ook de duisternis, naast de dag ook de nacht, naast het beveiligende firmament ook de dreigende hemeloccean. Zo ook vinden we naast het „droge” de „wateren onder de hemel” dus de aardse wateren. Is aan de begrippen „duisternis” en „nacht” voor Israel reeds veelal een minder prettige betekenis verbonden, ook de „aardse wateren” zijn in het geheel van de bijbelse boodschap vertegenwoordigers van onheilsmachten. Dit blijkt telkens weer, in het bijzonder in de psalmen en de geschriften der profeten. In de wateren wonen de monsters, de krokodil¹¹), de draak, de slang, als anti-goddelijke machten, ook de leviathan hoort hier toe¹²), het kronkelende monster van de zee¹³). Ook in de geschiedenis van Israel komt men dit tegen: Als God bij de uittocht uit Egypte niet reddend had ingegrepen en de wateren van de Schelfzee had gespleten, zodat Israel midden door de zee over een droog pad kon voorttrekken, met rechts en links van hen de wateren als een muur¹⁴) dan zouden zij zeker het slachtoffer zijn geworden van de haat van Egypte's farao. God maakt voor hen de dreigende watervlakte tot hun

redding. Iets dergelijks doet zich voor bij de intocht in het beloofde land. Israel vindt hier de weg versperd door het water van de Jordaan. Alleen zien zij geen kans om het land binnen te komen. Maar God treedt ook hier weer reddend op en maakt opnieuw een pad midden tussen het water.

Zo ook in het Nieuwe Testament. De storm op zee¹⁵) is maar niet een doorgewone stormvraag, die de golven hoog deed opzwiepen; het is de vertegenwoordiger van de demonen, die probeert hun onheilbrenger, Jezus, naar de diepte te doen gaan.

Overal is dus het water de vertegenwoordiging van dreiging en onheil. Daarom schuwden de Israelieten de wateren. Het joodse volk mocht dan al aan de kust wonen, het werd geen volk van zeevaarders. Zeehelden heeft het niet voortgebracht.

De woorden uit Genesis 1:9: „Dat de wateren onder de hemel op één plaats zamenvloeien en het droge te voorschijn kome” hadden voor Israel dan ook een bijzondere betekenis. De wateren en de onheilsmachten die zij vertegenwoordigen zijn er niet zo maar, zij zijn er niet van het begin af aan, uit zichzelf, zoals in de godsdiensten van verschillende andere volkeren, maar zij zijn er door God, zij hebben van God hun plaats toegewezen gekregen, van

de God, die zich telkenmale de meerdere van deze machten heeft betoond.

Doch zoals ook de duisternis er wel is, maar het toch primair gaat om het licht, zo gaat het hier ook niet in de eerste plaats om de wateren, maar om het te voorschijn komen van het droge. God maakt voor plant en dier, maar bovenal voor de mens ruimte om te leven. Voor het geloof ligt hierin de troost, dat God dwars door alle onheil heen, toch de overwinnaar is. Het leven mag dan vol zijn van dreiging, God is toch machtiger en staat boven deze onheilmachten en zal deze eens verdelen. „ . . . . en de zee was niet meer¹⁶⁾).

„En God noemde het droge aarde”.

Het positieve van de „derde dag” is dus de aarde. Om de aarde gaat het. Daarop voltrekt zich Gods heilsgeschiedenis met Israel. Op de aarde mag het volk van God wonen. En door het volk van God „zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden¹⁷⁾”). Het heil geldt dus alle geslachten der aarde. De mens draagt een aards karakter, de mens is nauw met de aarde verbonden, hij is uit de aarde genomen en zal tot de aarde weerkeren „want stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeren¹⁸⁾”). Maar omgekeerd ook is de aarde in de bijbel nauw verbonden met de mens. Als de mensheid haar oordeel zal ondergaan, zal ook de aarde „voorbijgaan”, de mens wacht door Gods genade een grote toekomst, doch ook de aarde zal vernieuwd worden. „En ik zag een nieuwe hemel en een nieuwe aarde . . . .”¹⁹⁾).

„En God zag, dat het goed was”.

Opnieuw deze zin, die we ook reeds

lazen in vers 4. Een nieuwe fase is afgesloten. De wateren van hemel en aarde hebben hun plaats toegewezen gekregen. Hun dreiging is er nog wel, maar de macht van God gaat daar ver boven uit. Er is levensruimte gekomen voor de mens. Zo is het „goed”. De ruimte is er, de heilsgeschiedenis kan beginnen. De schepping van de droge aarde is het beginpunt van Gods heilplan.

„En God zeide: Dat de aarde jong groen voortbrengende, zaadgevend gewas, vruchtbomen, die naar hun aard vruchten dragen, welke zaad bevatten, op de aarde; en het was also”.

Met de scheiding van water en land is het werk van de derde scheppingsdag nog niet voltooid. De aarde is nog slechts een woeste, kale, onvruchtbare woestijn, het biedt nog geen mogelijkheid tot leven. De mens kan in zo'n vlakte alleen maar ten onder gaan. In zekere zin is het droge in deze toestand nog even dreigend en vol onheilmachten als het water. De droge, onvruchtbare woestijnvlakte is voor Israel het verlaten en dorre gebied, waar de duivelen wonen. Daarom wordt van Jezus verteld, dat Hij verzocht werd in de woestijn²⁰⁾).

Maar God strekt Zijn bemoeienis ook over dit gebied uit. Om levensmogelijkheid te scheppen voor de mens wordt de aarde overtrokken door een welige vegetatie; door Gods Woord komen op de aarde de planten en de bomen. De natuur heeft altijd een zeldzaam boeiende en suggestieve bekoring uitgeoefend op de mens. In de natuur met haar vegetatieve kracht en vruchtbaarheid,

met geboorte en dood, bespeurt de mens de macht van een opperwezen, dat zich in deze natuur voor onze verbaasde ogen manifesteert.

Door Gods openbaring weten wij echter: het is niet de eigen scheppingskracht van de altijd weer herlevende natuur, die dit alles voortbrengt, maar alles wordt in het aanzijn geroepen door het scheppende Woord van God. Alles wat op ons zo'n diepe indruk maakt is slechts creatuur. Elke identificatie tussen God en de natuur of een onderdeel der natuur wordt hierdoor afgewezen. God scheidt de natuur. Niet in de zin, dat elk organisme door God apart is geschapen, maar wel zo, dat het er slechts is door de wil van God.

Twee dingen vallen in dit gedeelte nog op: Reeds voordat er gesproken wordt van de zon, is er reeds sprake van planten en bomen, evenals het licht reeds wordt genoemd, lang voordat wordt verteld van de schepping van de zon, maan en sterren. Als God dat wenst kan er licht en leven zijn ook zonder de zon. Het licht is goed. Voor de plant, voor de mens. Het ritme van dag en nacht is het ritme voor het leven. Maar het licht is niet onmisbaar. Die verkondiging, dat het licht geschapen wordt vóór dat de zon aan de beurt zou komen, is niet de uiting van een primitief mens en evenmin bedoeld als een natuurwetenschappelijke uitspraak, maar wil de zonnecultus uit vele primitieve godsdiensten, als die van Babylon en Egypte afwijzen.

Als tweede valt op, dat God reeds zorgt voor de groei van planten en bomen, lang voordat de mens er is. God weet van te voren, wat de mens

nodig heeft. Reeds lang voordat de mens op aarde zich van zijn bestaan bewust wordt, heeft God in al zijn levensbehoeften voorzien. „Bevor der Mensch fragen kann, bevor er ist, ist alles schon da: Gott hat für ihn gesorgt, bevor er ihn schuf“²¹). God geeft de mens „al het zaadragend gewas op de gehele aarde en al het geboomte, waaraan zaadragende vruchten zijn“ opdat het hem „tot spijs zal dienen“²²). Dit moge voor de mens aanleiding zijn om wat minder bezorgd te zijn over de toekomst en wat minder hebzuchtig te zijn, in het besef, dat wij mogen leven door Gods wil en genade. „Indem die Schöpfung in dieser Ordnung verläuft, ist auch aller hochmütige und eigenmächtige Zugriff des Menschen in der Wurzel unmöglich gemacht. Ohne ihn und bevor er war, waren Kräuter und Bäume“²³). De Vader van onze Heer Jezus Christus doet ons ook reeds in Zijn scheppingsopenbaring voelen Zijn voorzienige zorg voor de onderhouding van ons leven. „Maakt u dan niet bezorgd, zeggende: Wat zullen wij eten of wat zullen wij drinken of waarmee zullen wij ons kleden?“ „Want uw hemelse Vader weet, dat gij dit alles behoeft“²⁴). God „bezoekt het land en verleent het overvloed. Hij maakt het zeer rijk. De beek Gods is vol water. God bereidt hun koren. Ja, zo bereidt Hij alles“²⁵).

„Looft den Here, mijn ziel. Hij doet het gras ontspruiten voor het vee, het groene kruid ter bewerking door de mens, brood uit de aarde voortbrengende“²⁶).

„En God zag, dat het goed was”.

Zoals het naar Gods wil geworden is, het droge gescheiden van het water en begroeid door een rijke vegetatie, zo is het „goed”, zo kan het dienen voor het doel, waartoe het is geschapen: levensruimte voor de mens, opdat de heilsgeschiedenis beginnen kan. „Zingt den Here een loflied toe”. „Hem, die de hemel met wolken bedekt, die voor de aarde regen bereidt, die op de bergen

gras doet uitspruiten”²⁷). De vruchten en zaden zijn ons tekenen van de zorgende hand van de Vader, tot Wien Jezus ons leerde bidden „Geef ons heden ons dagelijks brood”²⁸). Het scheppingsverhaal is vol van God, wiens woorden daden zijn, wekkend tot wederliefde. Vol van God, die in de persoon van Jezus Christus tot ons gekomen is in deze wereld.

DE DRAGERS VAN HET LICHT.

„En God zeide: Dat er lichten zijn aan het uitspansel des hemels om scheiding te maken tussen de dag en de nacht, en dat zij dienen tot aanwijzing zowel van vaste tijden als van dagen en jaren; en dat zij tot lichten zijn aan het uitspansel des hemels om licht te geven op de aarde; en het was alzo. En God maakte de beide grote lichten, het grootste licht tot heerschappij over de dag en het kleinere licht tot heerschappij over de nacht, benevens de sterren. En God stelde ze aan het uitspansel des hemels om licht te geven op de aarde, en om te heersen over de dag en over de nacht en om het licht en de duisternis te scheiden”.

Het scheppingswerk gaat verder. Weer wordt een onderdeel voltooid van het éne grote bouwerk, de wereld. De fundamenten zijn reeds gelegd, nu wordt het opgetrokken, spoedig zal het worden voltooid en . . . . bewoond. Dit laatste is het belangrijkste, daarom gaat het: het uiteindelijke doel van Gods schepping is de mens. Van Schep-

ping tot Einde gaat het om Gods heilsgeschiedenis. Daarom wordt hiervoor nu het heelal geschapen met de aarde als levensruimte voor de mens.

Door de eeuwen heen heeft de sterrenwereld vaak een overweldigende indruk gemaakt op de mens. Bij een groot aantal volken werden zon, maan en sterren vereerd en aangebeden als goddelijke wezens. De mens voelde zich van hen diep afhankelijk. En nu nog is er de sterke verwondering over de „wonderen van het heelal” als wij horen vertellen van de duizelingwekkende afstanden, geweldige energiecentra, de orde en de regelmaat in heel de sterrenwereld. Is in mensenogen de aarde soms al reusachtig groot, in het grote geheel is zij slechts microscopisch klein. Een stofje in de ruimte, zonder maat en grens. Men ziet de sterren en weet, dat er haast geen grens is aan al die zonnestelsels dat men zelfs als men een machine had, die duizend kilometer per seconde vloog, in een mensenleven nog niet aan het eind komt. We voelen ons tegenover dit alles klein en nietig,

we lijken niet meer dan eendagsvliegen tegenover de wereld van sterren en planeten, die welhaast eeuwigheidskarakter heeft. Nu kan dit ons geen kwaad doen, als wij maar blijven beseffen dat ook dit hele heelal slechts een geschapen en dus tijdelijke werkelijkheid is, waarachter God staat, die dit alles heeft gemaakt en in stand houdt, doch dit besef ontbreekt helaas nog wel zoens. Dit leidt dan o zo gemakkelijk tot een verering voor de sterrenwereld alsof zij heilig, goddelijk zou zijn, of wordt beheerst door een noodlotsmacht. De toekomst staat in de sterren geschreven, luidt het dan. Men geeft zich over aan een noodlotsgeloof en werpt zich op de astrologie. De astrologie immers is in wezen niets anders dan een noodlotsleer. Haar grondgedachte is, dat uit de samenstand van de sterren de toekomst is te voorspellen, zowel wat betreft de toekomst der volkeren, als ook het lot van de enkeling. Men ziet dan de sterren als bezielde wezens, die met het menselijk leven in innige samenhang staan. Door hen te onderfragen kan men iets te weten komen over de levensloop die ons te wachten staat. Gang en richting van het leven wordt bepaald door de stand der hemellichamen op het uur waarop men geboren werd. De vorm, die de sterrenbeelden dan hebben, bepaalt welke karaktereigenschappen de nieuwgeborene zal hebben: wordt men geboren onder de Kreeft, dan wijst dit op traagheid, de Weegschaal is teken van aanleg voor de handel, de Ram voorspelt een strijdlustig karakter. Vooral ook de planeten hebben, in deze leer, een beslissende invloed op het menselijk leven.

KOERS

Het gevolg van dit alles is een gevaarlijk fatalisme: het noodlot heeft immers vanaf het moment van geboorte heel de levensloop al bepaald, wat helpt het dan nog als de mens het goede wil en het kwade bestrijdt? Dit brengt met zich mee een jammerlijke ondermijning van de zedelijke kracht.

Wat de mens er toe brengt om de toekomst te gaan ondervragen? Als regel een gebrek aan vertrouwen. Men is nerveus, bang. Men mist een rustige kracht in het leven. Men tracht — hoe dwaas en tegenstrijdig dit naar de eigen beschouwing ook mag lijken — om z'n lot te ontlopen, om het ongeluksuur te vermijden en gebruik te maken van de mogelijkheden, die het geluksuur biedt. Achter de astrologie staat vrijwel altijd de verborgen drijfveer van de angst. Een bloeiperiode van de astrologie is een tijd vol van angst. Dit was vroeger zo en dit is in onze tijd niet anders. Telkens heeft het Christendom tegen de astrologie de strijd moeten aanbinden.

Wat stelt nu de bijbel hier tegenover?

In de eerste plaats dit, dat dit alles, zon, maan en sterren, zeker niet eeuwig is, doch slechts behoort tot een geschapen realiteit, slechts bestaan door de wil van de Schepper, evenals de planten, dieren en de mens.

En ten tweede ook dat de hemellichamen geen heersende functie hebben, doch een dienende. Zij zijn slechts de dragers van het licht, de lampen, het licht is niet uit henzelf afkomstig, maar uit een andere Bron (het licht werd reeds geschapen op de eerste dag!).

Door het licht te verspreiden dienen zij om de mens behulpzaam te zijn, zodat hij kan zien, dat hij leeft in de ruimte, door Gods genadige goedheid. Voor angst is dus geen plaats. Door scheiding te maken tussen dag en nacht helpen zij de mens beseffen dat de tijd, die hij heeft om in te leven, haar oorsprong en volheid vindt in Hem, die Zelf „Licht is” en in Wie „in het geheel geen duisternis” is²⁹). In het geheel van het bijbels getuigenis zijn de dragers van het licht van het begin af aan afspiegelingen van God, die Zelf het Licht is en Zich in Jezus Christus als het Licht der wereld heeft geopenbaard. Zo gezien ook wekt het in het geheel geen verwondering, dat er in het bijbelverhaal met geen woord wordt gesproken van de functies die zon, maan en sterren hebben als bronnen van warmte en energie. Deze taken worden niet ontkend, maar het had in dit verband geen enkele zin om hierop te wijzen. Voor natuurwetenschappelijke mededelingen zijn er andere boeken genoeg. Het gaat hier alleen om een geloofsgetuigenis.

Dat de lichtdragers slechts een dienende functie hebben, wordt nog eens duidelijk onderstreept door de prediking, dat zij slechts tijdelijk in dienst zijn genomen. Zij zullen hun taak weer eens verliezen, namelijk dan, wanneer God Zijn Doel met de mensen en met de wereld heeft bereikt. Dan is het getuigenis van zon, maan en sterren niet langer nodig. Want zo lezen wij: „En de stad (d.w.z. de nieuwe wereld) heeft de zon en de maan niet van node, dat die haar beschijnen, want de heerlijkheid Gods verlicht haar en haar lamp is het Lam³⁰). En dit Lam is de verheerlijkte Christus, die is „het Licht der

wereld”, van deze wereld, maar ook en op veel duidelijker wijze van de toekomstige wereld. „Ik ben de blinkende morgenster³¹). En daar waar hét Licht zelf voortdurend aanwezig is, is een teken niet meer nodig.

A. M. MANTEN.

(Word vervolg).

-
- 1) Vgl. Genesis 7:11.
  - 2) In een der volgende artikelen hoop ik hierop nog nader terug te komen.
  - 3) Zie voorts teksten als Psalm 65:8; Jesaja 17:12-14; Jeremia 5:22.
  - 4) Psalm 89:26.
  - 5) Psalm 8:2.
  - 6) Boven het uitspannel bevond zich immers naar het wereldbeeld van de schrijver de hemeloccean.
  - 7) Genesis 11:1-9.
  - 8) Mattheus 24:29.
  - 9) Mattheus 24:35.
  - 10) Openbaring 5:13.
  - 11) Job 40:20.
  - 12) Psalm 74:14, Psalm 104:26.
  - 13) Jesaja 27:1.
  - 14) Exodus 14:22.
  - 15) Marcus 4:35-41; Lucas 8:22-25; Mattheus 8:23-27.
  - 16) Openbaring 21:1.
  - 17) Genesis 12:3.
  - 18) Genesis 3:9.
  - 19) Openbaring 21:1.
  - 20) Zie Mattheus 4:1-11.
  - 21) K. Barth: „Die Kirchliche Dogmatiek”, III, I, 1945, pag. 170.
  - 22) Genesis 1:29.
  - 23) K. Barth, pag. 170.
  - 24) Mattheus 6:25-34.
  - 25) Psalm 65.
  - 26) Psalm 104:14.
  - 27) Psalm 147:7-8.
  - 28) Mattheus 6:11.
  - 29) 1 Johannes 1:5.
  - 30) Openbaring 21:23.
  - 31) Openbaring 22:16.